

УДК 821.134.2(82).09

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2026-XXVI-28>

ПОЕТИКА ПРОСТОРУ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В ІСПАНІЇ ТА ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.

Тимченко Олеся

аспірант кафедри романо-германської філології
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ORCID ID: 0009-0007-3152-2409

Статтю присвячено аналізу художнього осмислення географічного простору в іспанській та латиноамериканській літературах першої третини ХХ століття як одного з ключових чинників формування національної ідентичності. Актуальність дослідження зумовлена потребою компаративного вивчення просторової поетики в умовах історичних криз, пов'язаних із колоніальною спадщиною, модернізаційними процесами та трансформаціями культурної самосвідомості.

Метою роботи є виявлення специфіки функціонування художнього простору як культурного й ідеологічного конструкту в прозі іспанських письменників покоління 1898 року та в романах латиноамериканських авторів першої третини ХХ століття. Матеріалом дослідження слугують твори Піо Барохи, Асоріна, Хосе Еустасіо Рівери та Рікардо Гуральдеса.

У результаті дослідження встановлено, що в іспанській літературі початку ХХ століття простір виконує функцію критичної рефлексії над національною історією та культурною пам'яттю, тоді як у латиноамериканській традиції він набуває постколоніального виміру та постає засобом символічного конструювання національного культурного простору. Доведено, що мотиви дороги, ландшафту й території виконують інтегративну функцію, поєднуючи індивідуальний і колективний досвід, історичну травму та перспективи культурного оновлення.

Наукова новизна статті полягає у зіставному аналізі іспанської та латиноамериканської моделей поетики простору, що дозволяє окреслити спільні й відмінні механізми художнього конструювання національної ідентичності в літературі першої третини ХХ століття.

Ключові слова: *поетика простору, національна ідентичність, іспанська література, латиноамериканська література, постколоніальний дискурс, географічний ландшафт.*

Tymchenko Olesia

Postgraduate Student at the Department of Romance and Germanic Philology
V. N. Karazin Kharkiv National University

THE POETICS OF SPACE AS A TOOL OF NATIONAL IDENTITY FORMATION IN SPAIN AND LATIN AMERICA IN THE FIRST THIRD OF THE TWENTIETH CENTURY

The article focuses on the analysis of the artistic representation of geographical space in Spanish and Latin American literatures of the first third of the twentieth century as a significant factor in the formation of national identity. The relevance of the study is determined by the need for a comparative interpretation of spatial poetics in the context of historical crises caused by colonial heritage, modernization processes, and transformations of cultural self-awareness.

The aim of the study is to identify the specific features of the functioning of artistic space as a cultural and ideological construct in the prose of Spanish writers of the Generation of 1898

and in the novels of Latin American authors of the first half of the twentieth century. The research material includes works by Pío Baroja, Azorín, José Eustasio Rivera, and Ricardo Güiraldes.

The results of the study demonstrate that in early twentieth-century Spanish literature space performs the function of critical reflection on national history and cultural memory, whereas in the Latin American tradition it acquires a postcolonial dimension and becomes a means of symbolic construction of national cultural space. It is proven that the motifs of the road, landscape, and territory perform an integrative function, connecting individual and collective experience, historical trauma, and the prospects of cultural renewal.

The scientific novelty of the article lies in the comparative analysis of Spanish and Latin American models of spatial poetics, which makes it possible to outline common and distinctive mechanisms of artistic construction of national identity in the literature of the first third of the twentieth century.

Key words: *poetics of space, national identity, Spanish literature, Latin American literature, postcolonial discourse, geographical landscape.*

Вступ. На початку ХХ століття іспанський та латиноамериканський культурні простори зазнають глибоких трансформацій, спричинених кризами політичної, соціальної та символічної природи. В Іспанії ці процеси були зумовлені наслідками колоніальної катастрофи 1898 року, яка актуалізувала проблеми національної ідентичності, історичної тягlosti та культурного самовизначення. У латиноамериканських країнах аналогічні питання постають у контексті постколоніального переосмислення власного історичного й географічного простору, що супроводжується інтенсивним пошуком форм культурної автономії та національного самовираження [5; 3].

У цьому інтелектуальному контексті простір перестає виконувати виключно описову або фонову функцію й набуває статусу смислотворчої категорії. Ландшафт, топос і географічний образ перетворюються на ключові елементи художньої структури твору, за допомогою яких здійснюється осмислення колективного досвіду, історичної пам'яті та національної ідентичності. Саме тому поетика простору в літературах Іспанії та Латинської Америки першої третини ХХ століття постає одним із провідних інструментів символічного моделювання культурної реальності [4].

Формування цього підходу в іспанській літературі тісно пов'язане з інтелектуальними пошуками авторів покоління 1898 року, які звертаються до проблеми простору як способу переосмислення історичної долі країни та її культурного ландшафту. Осмислення «іспанського простору» у творах Хосе Мартінеса Руїса (Асоріна), Піо Барохи, Мігеля де Унамуно виходить за межі регіонального або пейзажного опису й постає як форма культурної рефлексії над національною ідентичністю [7; 8].

Водночас у латиноамериканських літературах першої третини ХХ століття простір постає як зона напруженої взаємодії між природною стихією, соціальним насильством і процесами культурного самоствердження. Географічна арена – джунглі, пампа, рівнина – набуває символічного значення, стаючи носієм історичної пам'яті та маркером постколоніального досвіду. Цей процес чітко простежується у прозових творах Хосе Еустасіо Рівери та Рікардо Г'уіральдеса, де ландшафт виконує не лише естетичну, а й ідеологічну функцію [9].

Попри значну кількість досліджень, присвячених окремим аспектам іспанської та латиноамериканської літератури першої третини ХХ століття, порівняльний аналіз поетики простору як інструменту національної ідентифікації в межах цих двох культурних традицій залишається недостатньо систематизованим. Актуальність запропонованого дослідження зумовлена потребою комплексного осмислення просторових образів як універсального механізму художнього конструювання національної ідентичності в умовах історичних і культурних криз.

Методи та методики дослідження. Методологічну основу дослідження становить комплекс сучасних літературознавчих підходів, спрямованих на аналіз художнього простору як смислотворчої та ідеологічно навантаженої категорії. Провідним є геокритичний метод, що дозволяє розглядати простір не як нейтральне тло подій, а як активний елемент художньої структури, пов'язаний із формуванням національної ідентичності та культурної пам'яті.

У межах геокритичного підходу застосовано культурно-історичний метод, який забезпечує аналіз художніх образів простору в контексті суспільно-політичних і культурних трансформацій Іспанії та Латинської Америки. Це дає змогу простежити взаємозв'язок між літературними репрезентаціями ландшафту та кризовими процесами національного самовизначення.

Важливу роль у дослідженні відіграє порівняльно-типологічний метод, за допомогою якого здійснюється зіставлення просторових моделей в іспанській та латиноамериканській літературних традиціях. Такий підхід дозволяє виявити спільні поетичні механізми конструювання національного простору, а також окреслити специфіку їх художнього втілення в різних культурних і географічних умовах.

Для інтерпретації текстів використано структурно-семантичний аналіз, що спрямований на виявлення функцій просторових образів у нарративній організації творів, їх символічного навантаження та взаємодії з образами персонажів і мотивами дороги, руху, межі. Додатково залучено елементи інтертекстуального аналізу, які дозволяють простежити зв'язки між художніми моделями простору та ширшими культурними й філософськими дискурсами доби.

Застосування зазначених методів у сукупності забезпечує цілісний підхід до аналізу поетики національного географічного простору як ключового чинника художнього осмислення ідентичності в іспанській та латиноамериканській літературах першої третини ХХ століття.

Результати та дискусії. Аналіз художніх текстів іспанської та латиноамериканської літератур дозволяє стверджувати, що простір у цей період набуває статусу ключової категорії поетики, безпосередньо пов'язаної з процесами формування та переосмислення національної ідентичності. У досліджуваних творах географічний ландшафт перестає виконувати суто описову функцію і трансформується в активний семантичний чинник, який структурує нарратив, визначає характер персонажів і слугує засобом осмислення історичного досвіду.

Результати аналізу іспанської прози засвідчують, що осмислення простору нерозривно пов'язане з кризою національної самосвідомості, спричиненою соціально-політичними трансформаціями та переоцінкою історичного минулого. Для письменників покоління 1898 року характерним є звернення до ландшафту як до символічного носія культурної пам'яті, у якому відбивається розрив між традицією та сучасністю.

У романі Піо Барохи «Салакаїн Відважний» простір дороги виступає домінантним мотивом, що організовує сюжет і визначає особистісну траєкторію героя. Пересування персонажа в географічному просторі корелює з його внутрішнім неспокоєм та постійним пошуком смислу, що відображає загальний стан духовної дезорієнтації іспанського суспільства початку ХХ століття. Таким чином, дорога в барохівській прозі постає не лише як топографічний елемент, а як метафора історичного переходу й нестабільності національного буття [1].

Подібну функцію виконує простір і в есеїстиці Хосе Мартінеса Руїса (Асоріна), де локальні кастильські пейзажі перетворюються на форму споглядальної рефлексії над історичною долею Іспанії. Результати аналізу показують, що для Асоріна простір є своєрідним «сховищем часу», у якому збережено сліди минулих епох, а отже – і ключ до розуміння національної тягlosti. У цьому контексті географія постає як засіб опору історичному розпаду, пропонуючи модель повільного, контемплативного осмислення іспанської ідентичності [7; 8, с. 87–93].

На відміну від іспанської літератури, де простір передусім пов'язаний із кризовою рефлексією над минулим, у латиноамериканських літературах він стає інструментом постколоніального

самоствердження. Результати дослідження свідчать, що географічний ландшафт у цьому контексті виконує ідеологічну функцію, беручи участь у символічному творенні національної культури.

У романі Хосе Еустасіо Рівери «Вир» простір амазонської сільви постає як деструктивна сила, що підпорядковує собі як сюжет, так і персонажів. Джунглі в романі не лише формують екстремальні умови існування, а й унаочнюють соціальні та моральні суперечності колоніального спадку. Отримані результати дозволяють трактувати простір як метафору цивілізаційного конфлікту, в якому людина виявляється безсилою перед поєднанням природної стихії та соціального насильства [10; 2, с.115–120].

Іншу модель просторової поетики репрезентує роман Рікардо Гуіральдеса «Дон Сегундо Сомбра». Аргентинська пампа набуває значення гармонійного простору ініціації, у якому формується національний тип ґаучо. Результати аналізу свідчать, що ландшафт виконує не руйнівну, а консолідуючу функцію: через взаємодію з простором герой засвоює етичні та культурні цінності, які постають основою аргентинської національної ідентичності [6; 11, с. 58–63].

Порівняльний аналіз іспанської та латиноамериканської моделей простору дозволяє виявити спільну тенденцію до геопоетичного осмислення ландшафту як інструмента культурної рефлексії, водночас засвідчуючи принципові відмінності у його семантиці. Якщо в іспанській традиції простір переважно пов'язаний із відчуттям історичної втрати та необхідністю переосмислення минулого, то в латиноамериканському контексті він стає засобом активного символічного конструювання національного майбутнього.

Дискусія з сучасними дослідниками підтверджує, що саме простір у літературах першої третини ХХ століття виступає універсальним медіатором між історією, культурою та художньою формою [3, с. 72–79; 5, с. 41–47]. Отже, результати дослідження дозволяють зробити висновок про те, що поетика простору в іспанській та латиноамериканській прозі цього періоду є не вторинним елементом, а ключовим механізмом художнього осмислення національної ідентичності в умовах глибоких історичних зламів.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що поетика простору в іспанській та латиноамериканській літературах першої третини ХХ століття виступає одним із ключових механізмів художнього осмислення процесів національної ідентифікації в умовах глибоких історичних і культурних трансформацій. Простір у проаналізованих текстах набуває статусу активної семантичної категорії, яка виходить за межі описової функції та безпосередньо впливає на формування ідейного змісту творів.

З'ясовано, що в іспанській літературній традиції першої третини ХХ століття художній простір тісно пов'язаний із кризою національної самосвідомості та рефлексією над історичним минулим. У прозі представників покоління 1898 року ландшафт і мотив дороги слугують засобами символічного осмислення втрати цілісних ціннісних орієнтирів і пошуку нових форм культурної спадкоємності, що виявляється в поєднанні динаміки руху та споглядальної фіксації простору.

Виявлено, що в латиноамериканській прозі зазначеного періоду простір виконує передусім постколоніальну функцію, стаючи полем ідеологічного протистояння та засобом символічного творення національної культури. У романі Хосе Еустасіо Рівери «Вир» географічний ландшафт репрезентований як деструктивна стихія, що відображає соціальні та моральні суперечності колоніальної спадщини, тоді як у романі Рікардо Гуіральдеса «Дон Сегундо Сомбра» простір пампи постає гармонійним середовищем ініціації та формування національного характеру.

Порівняльний аналіз дозволив встановити, що, попри спільну тенденцію до геопоетичного осмислення ландшафту, семантика простору в іспанській та латиноамериканській літературах суттєво різниться. В іспанському контексті простір переважно пов'язаний із рефлексією над історичною кризою, тоді як у латиноамериканському – з активним процесом національного самоствердження та культурного самоконструювання.

Отримані результати підтверджують доцільність застосування геопоетичного та компаративного підходів до аналізу художніх текстів першої третини ХХ століття та відкривають перспективи подальших досліджень поетики простору в ширшому міжкультурному та міждисциплінарному контексті.

Література:

1. Baroja P. La busca. Madrid : Editorial Castalia, 1909. 312 p.
2. Cornejo Polar A. Literatura y sociedad en el Perú contemporáneo. Lima : Horizonte, 1987. 284 p.
3. Dussel E. La postmodernidad, el eurocentrismo y la filosofía de la liberación. Buenos Aires : Ediciones del Signo, 1995. 198 p.
4. Fernández M. Geografía literaria y geocrítica: el espacio en la narrativa iberoamericana. *Revista Iberoamericana*. 2018. Vol. 84, no. 246. P. 23–45.
5. González Echevarría R. The Cambridge History of Latin American Literature. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 780 p.
6. Güiraldes R. Don Segundo Sombra. Buenos Aires : Editorial Losada, 1926. 275 p.
7. Martínez Ruiz J. Confesiones de un pequeño filósofo. Madrid : Renacimiento, 1913. 198 p.
8. Martínez J. Españolismo y paisaje: Ensayos críticos. Madrid : Biblioteca Nueva, 2011. 256 p.
9. Peralta R. Espacios y tiempos de la narrativa latinoamericana. Bogotá : Universidad Nacional de Colombia, 2014. 243 p.
10. Rivera J. E. La vorágine. Bogotá : Editorial Arco, 1924. 296 p.
11. Sarlo B. La novela de la Argentina: historia de un género nacional. Buenos Aires : Fondo de Cultura Económica, 1997. 312 p.

References:

1. Baroja, P. (1909). La busca [The Search]. Madrid: Editorial Castalia. [in Spanish].
2. Cornejo Polar, A. (1987). Literatura y sociedad en el Perú contemporáneo [Literature and Society in Contemporary Peru]. Lima : Horizonte. [in Spanish].
3. Dussel, E. (1995). La postmodernidad, el eurocentrismo y la filosofía de la liberación [Postmodernity, Eurocentrism and the Philosophy of Liberation]. Buenos Aires : Ediciones del Signo. [in Spanish].
4. Fernández, M. (2018). Geografía literaria y geocrítica: el espacio en la narrativa iberoamericana [Literary Geography and Geocriticism: Space in Ibero-American Narrative]. *Revista Iberoamericana – Ibero-American Journal*, 84(246), 23–45. [in Spanish].
5. González Echevarría, R. (2002). The Cambridge History of Latin American Literature. Cambridge: Cambridge University Press. [in English].
6. Güiraldes, R. (1926). Don Segundo Sombra [Don Segundo Sombra]. Buenos Aires : Editorial Losada. [in Spanish].
7. Martínez Ruiz, J. (1913). Confesiones de un pequeño filósofo [Confessions of a Little Philosopher]. Madrid: Renacimiento. [in Spanish].
8. Martínez, J. (2011). Españolismo y paisaje: Ensayos críticos [Spanishness and Landscape : Critical Essays]. Madrid : Biblioteca Nueva. [in Spanish].
9. Peralta, R. (2014). Espacios y tiempos de la narrativa latinoamericana [Spaces and Times in Latin American Narrative]. Bogotá: Universidad Nacional de Colombia. [in Spanish].
10. Rivera, J. E. (1924). *La vorágine* [The Vortex]. Bogotá : Editorial Arco. [in Spanish].
11. Sarlo, B. (1997). *La novela de la Argentina: historia de un género nacional* [The Argentine Novel: History of a National Genre]. Buenos Aires : Fondo de Cultura Económica. [in Spanish].

Стаття поширюється
на умовах ліцензії відкритого доступу
(CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 20.11.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.12.2025
Дата публікації (оприлюднення) статті: 17.03.2026